

Státní okresní archiv Klatovy

Cechovní pořádek společných řemesel Poleň

1832-1859 (1903)

Inventář

EL NAD č.: 1449

AP č.: 416

Eva Havlovičová

Klatovy 2010

OBSAH

Úvod

I. Vývoj původce archivního fondu	str. 3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	str. 6
III. Archivní charakteristika archivního fondu	str. 6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	str. 7
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky	str. 7
Seznam použitých pramenů a literatury	str. 8
Inventární seznam	str. 9

I. Vývoj původce archivního fondu

Společně se zakládáním měst ve 13. století, ať už královských či poddanských, úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní potravinářská řemesla (řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, pivovarníci atd.) a ta nejnütnější pro každodenní život (ševci, krejčí, hrnčíři, zedníci, kováři atd.). Postupem času docházelo ke stále užší specializaci a ke vzniku řady dalších řemeslných oborů (barvíři, brníři, jehláři, kloboučníci, kožešníci, lazebníci, mečíři, mydláři, nožíři, provazníci, puškaři, rukavičkáři, stolaři, vinopalové atd.).

Ve svých počátcích se řemeslníci sdružovali do bratrstev, která měla náboženský, charitativní a reprezentativní účel. Členové bratrstva se účastnili mší, slavností a pohřbů svých členů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry. Podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. V čele bratrstva byl bratrský mistr se 3 – 4 staršími, kteří byli voleni městskou správou. Tento charakter bratrských sdružení se postupně rozšířil o vlastní hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století vznikají první cechovní organizace, jejich vrchol nastal v 15. a 16. století; v této době cechovní řemeslníci určovali život středověkého města, podíleli se v rámci své organizace na řízení, obraně i slavnostech města. Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru (v městečkách mohla být v jednom cechu sdružena i různorodá řemesla), které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. Ve statutech byla zakotvena pravidla pro provoz řemesla a mravní kodex platící pro mistry, tovaryše, učedníky i pro vdovy po řemeslnících.

Správa cechů byla podobná obecní správě. V čele stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Tato volba musela být potvrzena městskou radou nebo vrchností. Cechmistři měli výkonnou a soudní moc nižší instance nad příslušníky cechu, ti se proti rozhodnutí mohli odvolat k městské radě nebo k vrchnosti, dále už jen ke králi. Cechovní soudy rozhodovaly spory mezi mistry, spory mistrů s tovaryši, spory ohledně výroby a prodeje, dluhy, měly pravomoc trestat přečiny proti statutům, neposlušnost, hádky, násilí mezi členy, tedy vše, co mohlo pošpinit čest cechu a řemesla. Cechmistr také spravoval cechovní jmění, které se ukládalo do cechovní pokladnice zvané klenot či matka. Většina příjmů pocházela ze zaplacených poplatků (např. za svolání cechovní schůze, cechovnímu poslu za obeslání členů, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za uhrazení nákladů za poskytnutí dílny k jeho zhotovení, za zápis do mistrovských register, za pohoštění mistrů apod.) a z vybraných pokut. Zároveň se z ní vydávaly půjčky, podpory členům a vdovám, nakupovaly se potřebné věci pro náboženské a cechovní ceremonie. V cechovní pokladně, která byla většinou ozdobena cechovním znakem, byly také uloženy privilegia, cechovní artikule, pečtidlo, písemnosti mistrů i tovaryšů a cechovní archiv.

Cechovní schůze se konaly cca 3 - 4x za rok, platily se zde cechovní poplatky, vyřizovaly se pozůstalosti, dluhy, přijímali se noví mistři, projednávaly se přestupky proti pořádku, cti a mravnosti, řešily se stížnosti na nekalou soutěž atd. Největší byly výroční zasedání cechů, při nich se sešli všichni členové i tovaryši; ti ovšem neměli poradní ani usnášející hlas.

Nejpozději od 15. století měl každý cech svůj znak, který nejčastěji zobrazoval typický výrobek, náradí a pracovní pomůcky příslušného řemesla, materiál a suroviny daného řemesla nebo patrona řemesla či řemeslníků, případně jeho atributy. V kostele měl také každý cech svůj oltář.

Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků

i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

V cechovním pořádku byl nejnižší postaven učedník (učeň), do řemeslnické dílny přicházel okolo 15. roku svého věku, jeho učební doba se postupně ustálila na 3 letech, po tomto období se učeň podrobil tovaryšské zkoušce, po jejímž úspěšném absolvování získal tovaryšský list. Tovaryš se pak dále učil u mistra, ale za svou práci již dostával mzdu. Tovaryši během svého učení tzv. vandrovali od místa k místu, i v cizině, aby získali co nejvíce nových zkušeností. Pokud se chtěl tovaryš usadit a stát se mistrem, musel podstoupit mistrovskou zkoušku a splnit řadu dalších náležitostí.

Zájemce o vstup do cechu musel předložit doklady o svém vyučení ukončeném tovaryšskou zkouškou (tovaryšský list), stát se měšťanem daného města (vlastnit dům), pocházet z manželského svazku (nemanželský původ byl překážkou), a hlavně předložit svůj mistrovský kus a složit příspěvek do cechovní pokladnice, který v průběhu doby stále narůstal. Zpočátku nebylo příliš těžké vstoupit do cechu, ale časem to bylo stále složitější. Cech se postupně uzavíral, ovládlo ho jen pár mistrů, kteří zaměstnávali ostatní samostatné řemeslníky a také učně a tovaryše. Možnosti, jak se stát členem cechu, byly nakonec jen právo dědičné, přiřazení tovaryše do rodiny mistra a sporadicky přistoupení po složení mistrovské zkoušky.

Pro existenci cechů mělo velký význam konání trhů. Při týdenních trzích se prodávaly věci pro každodenní potřebu (ovoce, zelenina, maso, mouka apod.), na trh přicházeli přesporní trhovci - sedláci, kteří zde prodávali své přebytky. Při velkých výročních trzích - jarmarcích měli do města přístup i cizí řemeslníci, nabídka zboží byla pak mnohem pestřejší, bylo možno si také opatřit suroviny pro vlastní výrobu.

Další důležitou výhodou pro řemesla a obchod byla přítomnost obchodní cesty vedoucí městem, s níž byly spojeny nucené sklady. V praxi to znamenalo, že všichni obchodníci byli povinni cestovat po určité cestě, platit cla a v případě nuceného skladu musel kupec v daném městě složit své zboží a nabídnout ho místním měšťanům, kteří zároveň nabídli své výrobky.

Obecně lze cechy dělit na *prosté* (tvořeny jen jedním řemeslem) nebo na *spolucechy*, které tvořilo buď více rovnoprávných cechů (všechny byly vyjmenovány v názvu, cechmistrů byli voleni za každé řemeslo, měli společný oltář i cechovní shromaždiště, např. pekaři a mlynáři, kováři a zámečníci apod.), nebo jedno řemeslo bylo podřízené druhému (v názvu byly jen hlavní řemesla, např. pivovarníci a sladovníci, a jako podružné řemeslo k nim náleželi vozatajové). Velmi často docházelo k propůjčování statut, hlavně pražské cechy nebo cechy větších měst propůjčovaly svá statuta cechům venkovským.

Cechy se chránily před konkurencí, k tomu jim napomáhalo *mílové právo* (na míli od města nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky, míli se rozumělo cca 9 km) a *cechovní přímus* (řemeslo mohlo být vykonáváno jen v rámci cechu, při čemž existovalo pár výjimek vyplývajících z dvorských svobod či šlechtického patronátu). Tato silná ochrana, omezování iniciativy a konkurence, způsobila jakoby zamrznutí dalšího rozvoje cechů. Zavádění novinek ve výrobě, zvýšení produktivity práce či nových výrobních postupů bylo přijímáno jen zřídka. Každá inovace byla možná jen pokud ji schválil celý cech. Cechy se tak staly brzdou hospodářského vývoje a rozvoje manufakturní výroby.

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. K tvrdším postupům bylo přistoupeno za Karla VI., kdy byl 16. listopadu 1731 vydán Generální cechovní patent pro české země, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů uvnitř cechu, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad

cechovního inspektora k dozoru nad činností cechů. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule pro cechovní pořádky dědičných zemí českých, které sjednotily cechovní předpis v českých zemích. Byly zde napevno zakotveny práva a povinnosti tovaryšů, jejich mzdové podmínky, předpoklady pro získání mistrovského oprávnění, sjednoceny náležitosti učebního poměru a odstraněno vše, co bránilo rozvoji. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo postupně k rušení některých cechů a nové se již nezřizovaly. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat živnost i bez cechovní příslušnosti a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým dne 20. prosince 1859 vydal Živnostenský řád platný od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu. Všechny dosud platné předpisy o nabývání živnostenských, továrních a obchodních oprávnění, dále i všechny starší a s tímto živnostenským řádem neslučitelné předpisy, byly prohlášeny za zrušené.

Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

První zmínka o Poleni pochází z roku 1245. V této době to byla jen osada. Jako poddanské městečko je Poleň poprvé zmíněna až v roce 1439. Rozvoj Poleň, spolu s rozvojem řemesla a obchodu, byl zcela závislý na vrchnosti, která se zde až do roku 1711, kdy se poleňské panství spojilo s panstvím chudenic a připadlo tak rodu Černínů z Chudenic, často střídala. K rozvoji městečka nahrávalo také jeho umístění vedle starodávné zemské silnice z Klatov směrem na Horšovský Týn a dále do Řezna a Norimberku. A samozřejmě povolení dvou výročních trhů na sv. Markétu a na Dušičky. Konaly se zde i speciální koňské trhy.

Ze zápisů v deskách zemských nebo v berních rejstřících se dovídáme o výskytu jednotlivých řemeslníků. V roce 1426 pracoval v Poleni krejčí, v roce 1447 zde byl kovář, řezník, mlynář a tkadlec; první zmínka o mlynářích pochází již z r.1379. Další řemesla se objevují postupně, hrnčíři (1547), flusaři (1698), šenkýři (1716), koláři (1738), zedníci a pekaři (1742), truhláři (1743), cihláři (1790), tesaři (1791).

K zakládání jednotlivých cechů nedocházelo, řemeslo se většinou dědilo v rodině, z otce na syna nebo na ženicha. Nejstarší cechovní organizací v Poleni byl spolucech krejčí a ševců, založen v roce 1783 (1785?). Doklady o jeho vzniku se nám nedochovaly. Vycházíme jen z pamětní knihy obce Poleň (Archiv města Poleň, EL NAD 891, K2), kde je také zmínka o cechovním pořádku mlynářském.

V Poleni existoval Cechovní pořádek společných řemesel, jehož členy byli všichni řemeslníci, kteří provozovali svou živnost v Poleni a okolí. Byla zde zastoupena např. tato řemesla: krejčí, tkadlec, truhlář, obuvník, soustružník, řezník, kovář, kolář, mlynář, hodinář, hostinský. Vznik tohoto společného cechu můžeme podle dochované archiválie datovat do roku 1832. Způsob organizace řemesel v předcházejícím období není znám.

Po zániku cechovních organizací roku 1859 byla řemeslná výroba v Poleni organizována pomocí Společenstva smíšených živností Poleň. Jeho činnost byla ukončena k 31. prosinci 1940. Likvidace společenstva proběhla na základě nařízení Zemského úřadu v Praze, předaného přípisem Okresního úřadu v Klatovech ze dne 6. září 1940, č. 44694/40 P/NÁM VI 8/41. Po zániku společenstva byli jednotliví členové přiděleni k samostatným

odborným společenstvům v Klatovech a jmění společenstva přešlo na Okresní jednotu živnostenských společenstev v Klatovech.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Na základě delimitačního protokolu z 8. června 1959 předal Místní národní výbor Poleň do Okresního archivu Klatovy pod př. č. 59/59 jednu cechovní knihu z let 1832 - 1903. K žádnému dalšímu předání či delimitaci archiválií souvisejících s tímto archivním fondem nedošlo.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Cechovní kniha z let 1832-1859 (1903) je psána v německém i českém jazyce, mistrovský list z roku 1850 je psán v češtině. Čitelnost obou archiválií je dobrá, stejně tak i fyzický stav, kniha je jen mírně poškozena prachem. Přestože časový rozsah dochované knihy přesahuje rok 1859 (rok zániku cechovní organizace na základě výše zmíněného patentu) a zápisy v ní pokračují s přestávkami až do roku 1903, byla tato kniha ponechána jako součást daného archivního fondu, neboť její vypovídající hodnota právě spočívá v přehledném výčtu jednotlivých řemeslníků, kteří provozovali svou živnost v městečku Poleni.

Úplnost fondu je torzovitá. Jedná se o archiválie II. kategorie.

Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,03 bm. Tvoří jej 2 inv. čísla (1 kniha, 1 fascikl). Během inventarizace nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

Pro pořádání archivního fondu bylo zvoleno umělé pořádací schéma, které postupně vplynulo během zpracovávání. Na jeho základě byly archiválie uspořádány takto:

I. Listiny

Privilegia a artikule

II. Knihy

A. Správní

Privilegia a artikule
Knihy zápisů

B. Evidenční

Cechovní knihy
Knihy členských příspěvků
Knihy tovaryšských zkoušek

C. Účetní

Knihy počtů

III. Spisy

Privilegia a artikule
Mistrovské listy
Tovaryšské listy
Registra mistrů, tovaryšů a učedníků

IV. Typáře

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Dochovaná cechovní kniha nám poskytuje přesný přehled o výskytu jednotlivých řemesel v městečku Poleni v průběhu 19. století. Jsou zde zápisy o složených tovaryšských a mistrovských zkouškách, společně s obnosem, který bylo třeba za tyto zkoušky složit do společné cechovní pokladnice. Dále zápisy o hospodaření cechu, jeho vydání i příjmy, údaje o poskytnutých půjčkách a jejich zaplacení, náklady na reprezentaci cechu apod. Během zpracování knihy v ní byl nalezen list potvrzující přijetí tovaryše Františka Chmelíka za mistra drakslířského (současný soustružník) do Cechovního pořádku společných řemesel městečka Poleň.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2010 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová

Klatovy 13. 12. 2010

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku. Žehušice : Městské knihy s. r. o., 2001.

WINTER Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620).* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

HLEDÍKOVÁ Zdeňka, JANÁK Jan, DOBEŠ Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NODL Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku.* Praha : Argo 2002. ISBN 80-7203-448-0.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, první část I. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1927.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, druhá část I. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1928-1929.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, první část II. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1930-1932.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, druhá část II. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1933-1936.

KUMPERA Jan. *Dějiny Západních Čech od pravěku do poloviny 18. století.* Plzeň : Nakladatelství Ševčík 2004. ISBN 80-7291-108-2.

SOKA Klatovy. *Archiv města Poleň, EL NAD 891.*

SOKA Klatovy. *Společenstvo smíšených živností Poleň, EL NAD 1162.*

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn.
---------	-------	---------------	-------------

II. Knihy

B. Evidenční

1	Cechovní kniha (cechovní kniha všech živnostníků a řemeslníků v městysi Poleni a okolí) plátěná vazba, česky, německy, 37,5 x 24 cm, 102 stran	1832-1859 (1903) K 1	
---	--	----------------------	--

III. Spisy

2	Mistrovský list	1850	C 1
---	-----------------	------	-----

Název archivní pomůcky:	Cechovní pořádek společných řemesel Poleň
Značka archivního fondu:	Cech Poleň
Časový rozsah:	1832-1859 (1903)
Počet evidenčních jednotek:	2 (1 úřední kniha, 1 fascikl)
Počet inventárních čísel:	2
Rozsah v bm:	0,03
Stav ke dni:	13. 12. 2010
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	11
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 13. 12. 2010-č j. SOAP/040-0909/2010